Політична культура та ідеологія

УДК 32-027.21

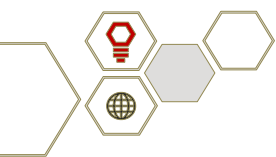
DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.17250429>**Вплив політичних криз і революційних подій на політичну культуру
українського суспільства**

Петрик Сергій Анатолійович,
аспірант кафедри політичних наук
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова, м. Київ, Україна,
<https://orcid.org/0009-0003-2112-8601>

Прийнято: 17.09.2025 | Опубліковано: 30.09.2025

Анотація: У статті аналізується вплив політичних криз і революційних подій на формування та трансформацію політичної культури українського суспільства. Розглянуто ключові етапи політичного розвитку України від здобуття незалежності до російсько-української війни, а також їхнє значення для зміцнення громадянської активності, зростання демократичних цінностей та трансформації політичних практик. Особлива увага приділяється змінам рівня довіри до влади, формуванню культури протесту та ролі громадянської солідарності в умовах кризових викликів. Зроблено висновок про поступову еволюцію політичної культури українців у напрямі посилення демократичних орієнтацій та громадянської відповідальності.

Ключові слова: Помаранчева революція, Революція Гідності, поляризація суспільства, політична культура, культура протесту, війна, політична криза.

The impact of political crises and revolutionary events on the political culture of Ukrainian society

Serhii Petryk,

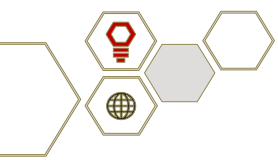
PhD student, Department of Political Science, Ukrainian State University
named after Mykhailo Drahomanov, Kyiv, Ukraine,
<https://orcid.org/0009-0003-2112-8601>

Abstract: The article analyzes the impact of political crises and revolutionary events on the formation and transformation of the political culture of Ukrainian society. The key stages of Ukraine's political development from independence to the Russian-Ukrainian war are considered, as well as their significance for strengthening civic activism, the growth of democratic values, and the transformation of political practices. Special attention is paid to changes in the level of trust in government, the formation of a culture of protest, and the role of civic solidarity in times of crisis challenges. The conclusion is made about the gradual evolution of the political culture of Ukrainians in the direction of strengthening democratic orientations and civic responsibility.

Keywords: Orange Revolution, Revolution of Dignity, polarization of society, political culture, protest culture, war, political crisis.

Постановка проблеми. Політична культура є важливим елементом функціонування будь-якого суспільства, оскільки визначає характер взаємодії між владою та громадянами, рівень політичної участі та стабільність демократичних інститутів. В Україні цей феномен набуває особливого значення у зв'язку з частими політичними кризами та революційними подіями, які істотно вплинули на формування цінностей і практик громадян.

Перехід від радянської політичної традиції до демократичної моделі супроводжувався численними викликами, що проявилися у вигляді недовіри

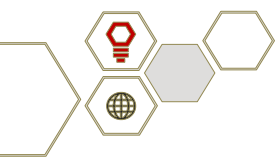
до державних інститутів, слабкості партійної системи та політичної поляризації. Водночас саме кризові та революційні події – від здобуття незалежності у 1991 році до Революції Гідності 2013–2014 років – стали каталізатором суспільної мобілізації та розвитку громадянської активності.

Актуальність дослідження полягає у необхідності осмислення того, як політичні кризи та революційні зрушення впливають на трансформацію політичної культури українського суспільства. Аналіз цих процесів дозволяє зрозуміти не лише специфіку політичного розвитку України, а й окреслити перспективи зміцнення демократичних засад у майбутньому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості політичної культури українського суспільства були предметом дослідження багатьох вітчизняних вчених: Г. Агафонової, Т. Воляннюк, О. Гордійчук, Д. Гороховського, Г. Добровольської, А. Ільченко, О. Карчевської, В. Клока, В. Кривошеїна, Ю. Михальського, М. Мораря, Ю. Помаз, С. Приходька, М. Точицького, Ю. Шайгородського та інших. Кризи політичного розвитку в Україні досліджували Р. Балабан, С. Брехаря, Г. Зеленько, Л. Кияниця, О. Кондратенко, Н. Кононенко, Т. Ляшенко. Серед іноземних дослідників питаннями аналізу політичних криз та революційних подій займалися політологи Дж. Голдстоун, Л. Гринін, С. Гуттер, А. Коротаєв, Х. Крізі [15; 16].

Ганна Агафонова та Олена Карчевська досліджували політичний перформанс як сучасний інструмент політичного маркетингу, що впливає на формування політичної свідомості та культури українців [1].

У роботі Т. Воляннюк розглядаються чинники формування образу сучасної української держави, до яких авторка відносить політичну ідеологію, політичну свідомість і культуру, ментальність української нації [2]. О. Гордійчук та Г. Добровольська у своїх публікаціях висвітлили вплив російського повномасштабного вторгнення на політичну ментальність, світогляд та культуру українців, зміну ціннісних орієнтирів та довіру до

органів влади [3; 5]. Д. Гороховський, Ю. Михальський, В. Клок, В. Кривошеїн аналізували вплив Революції Гідності на національну ідентичність та політичну культуру українців [4; 7].

Г. Зеленько та фахівці Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України досліджували кризи політичного розвитку, які проявлялися в Україні за роки незалежності у процесі модернізації політичного режиму у їх взаємодії, виділяючи кризу ідентичності, кризу розподілу, кризу участі, кризу проникнення та кризу легітимності [6; 8].

М. Морарь вивчав місце й роль політичної освіти у формуванні політичної культури українського суспільства [9].

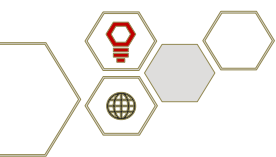
С. Приходько, А. Ільченко, Ю. Помаз досліджували політичні цінності як важливий смислоутворюючий компонент політичної культури [12].

У статті М. Точицького аналізується феномен сучасної української політичної культури, здійснюється осмислення її структурних компонентів та їх зв'язок з політичним режимом [13].

Ю. Шайгородський досліджував розвиток демократичного політичного режиму та політичну культуру як чинник його формування, ціннісні основи політичної культури та електоральну поведінку як відображення політичної культури та ситуативних факторів [14].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Цінуючи попередній науковий доробок, варто визнати, що проблема впливу політичних криз і революційних подій на політичну культуру українського суспільства не отримала комплексного дослідження з визначенням кореляції цих процесів.

Наукова новизна нашого дослідження полягає у комплексному аналізі впливу політичних криз і революційних подій (1991, 2004, 2013–2014, 2022 рр.) на трансформацію політичної культури українського суспільства в довготривалій перспективі та обґрунтуванні того, що саме кризові та революційні події стали ключовим каталізатором переходу від

патерналістської моделі політичної культури, успадкованої від радянського періоду, до демократично орієнтованої моделі.

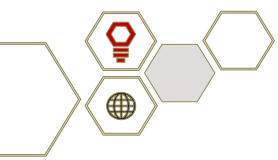
Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою цієї статті є аналіз впливу політичних криз і революційних подій на трансформацію політичної культури українського суспільства, визначення їх основних наслідків для розвитку демократії та формування громадянської свідомості. Задля досягнення мети нами було поставлено наступні завдання:

- охарактеризувати основні етапи політичних криз і революційних подій в Україні (1991, 2004, 2013–2014, 2022 рр. тощо);
- дослідити як політичні кризи вплинули на рівень довіри до влади та політичних інститутів;
- сформулювати висновки щодо перспектив розвитку політичної культури українського суспільства в умовах нових викликів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Політичні кризи та революційні події кардинально змінюють політичну культуру українського суспільства, формуючи нові цінності, моделі політичної поведінки та інститути. Вони руйнують старі патерни, прискорюють формування громадянського суспільства, підвищують рівень політичної активності та свідомості, а також впливають на формування національної ідентичності та довіри до влади. Проте, ці процеси можуть супроводжуватися поляризацією суспільства та зниженням довіри до політичних інститутів.

До позитивних аспектів впливу політичних криз і революційних подій на політичну культуру можна віднести:

- формування нових політичних цінностей: на перший план виступають демократичні цінності, такі як свобода, рівність, справедливість та верховенство права, що призводить до переосмислення ролі громадянина та держави в суспільстві;

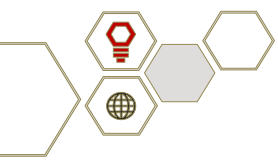
- зміну моделей політичної поведінки: громадяни стають більш активними учасниками політичного життя, виходячи на протести, організовуючи громадські рухи та беручи участь у виборах;
- розвиток інститутів громадянського суспільства: створення нових громадських організацій та об'єднань, які виступають за свої права;
- зростання ролі волонтерського та громадського руху;
- формування національної ідентичності та відчуття солідарності під впливом спільних викликів, що постають перед суспільством під час криз;
- підвищення рівня довіри до влади та формування нових, більш ефективних та прозорих механізмів управління, якщо суспільство успішно долає кризу.

Водночас політичні кризи і революційні події можуть справляти негативний вплив на політичну культуру:

- знизити довіру до існуючих політичних інститутів та лідерів, що може призводити до поглиблення політичної апатії або, навпаки, до пошуку нових, позасистемних рішень;
- призвести до поляризації суспільства: поглиблення розколу в суспільстві, формування різних політичних та ідеологічних груп;
- пошук лідерів: у складні часи громадяни частіше шукають сильних лідерів, здатних вивести країну з кризи, що може впливати на їхню підтримку певних політичних сил;
- державний переворот та тривала боротьба за незалежність, прагнення до самовизначення та захисту національних інтересів.

Передумови та наслідки ключових політичних криз та революційних подій в Україні для політичної культури населення, наведені в таблиці 1.

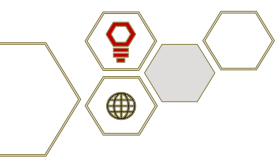
Розпад СРСР і проголошення незалежності України у 1991 році стали переломним моментом у політичному житті. Відбулася трансформація від тоталітарної моделі до демократичного політичного устрою, що вимагало формування нової політичної культури. Незалежність сприяла зростанню

значення української мови, культури та історичної пам'яті як основ об'єднання суспільства. Це відобразилося у формуванні політичної культури, зорієнтованої на відновлення національної самосвідомості. У суспільстві почали утверджуватися демократичні цінності – свобода слова, багатопартійність, участь у виборах. Хоча цей процес був суперечливим і нерівномірним, він заклав основу для розвитку демократичної політичної культури. Перші вибори та референдум 1991 року стали практикою прямої демократії й важливим чинником формування у громадян відчуття впливу на політичні процеси. Водночас низький рівень політичної культури, успадкований від радянського періоду, зумовлював апатію частини населення. Здобуття незалежності не означало автоматичного утвердження зрілої демократичної культури. У суспільстві співіснували патерналістські орієнтації, характерні для радянської епохи, і прагнення до громадянської активності. Ця подвійність стала визначальною рисою української політичної культури 1990-х років.

Помаранчева революція стала символом ненасильницького спротиву населення, українці відчули власну силу у впливі на політичні процеси, поширилася практика мирних мітингів та волонтерських ініціатив, почали розвиватися культура протесту та критичного ставлення до влади. Водночас невиконані обіцянки нової влади призвели до кризи довіри та зростання скепсису, але саме досвід масової мобілізації створив основу для подальших революційних зрушень, зокрема Революції Гідності. Це сформувало суперечливу політичну культуру, де демократичні прагнення поєднувалися з недовірою до еліт.

За словами В. Кривошеїна «якщо Помаранчева революція була масовою мобілізацією на підтримку опозиційного кандидата в президенти, то Революція Гідності відбувалася поза партіями і контролювалася з боку політичної опозиції, а протестувальники виступали під гаслами – за

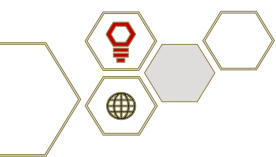
проєвропейську Україну, проти корупції та міліцейського свавілля, обмеження прав людини, за вільні ЗМІ» [7, с. 40].

Революція Гідності сприяла консолідації суспільства навколо ідеї незалежності, свободи та європейського вибору. Вона посилила роль національної символіки й патріотичних цінностей, зросла готовність українців відстоювати свої права навіть ціною жертв, серед населення зросла цінність прозорих виборів, свободи слова, верховенства права та посилювався запит на оновлення політичної еліти.

Г. Добровольська характеризує політичну культуру українського суспільства до початку війни як таку, що немає власної політичної ідеології, чітких політичних цінностей та настанов; має низький рівень розвитку громадянського суспільства; низький рівень довіри населення до органів влади та державних інститутів; невисокий рівень обізнаності й компетентності українців у політичній сфері; відчуженість громадян від політики [5, с. 126].

З початком російського повномасштабного вторгнення політична культура українського суспільства набула нових ознак: зростання рівня довіри до органів влади та державних інститутів, високий рівень згуртованості населення навколо спільного ворога, підйом солідарності, розвиток благодійного та волонтерського руху, культури донатів, збільшення кількості громадських об'єднань, відмова від радянських і проросійських наративів у культурі та політиці, формування ідеологічної парадигми «здорового політичного націоналізму» для подальшої розбудови та зміцнення української державності.

За результатами соціологічного опитування, проведеного у 2023 році Центром Разумкова зафіксовано безпрецедентний рівень довіри громадян до Збройних Сил України (93%), добровольчих загонів (87%), волонтерських організацій (83%), ДСНС (81%), Національної гвардії України (81%), Президента України (80%), прикордонників (78%), Міністерства оборони України (75%), Служби безпеки України (67%), поліції (61%), громадських

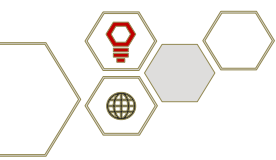

організацій (60%), Церкви (58%), ЗМІ України (56%) тощо [10]. До війни ці показники були значно нижчими, що відображено у попередніх опитуваннях, проведених Центром Разумкова.

Таблиця 1

Політичні кризи та їх наслідки для політичної культури українського суспільства

Політична криза	Передумови	Наслідки
Здобуття незалежності 1991 р.	Стан тотальної недовіри громадян до політичних та державних інституцій, різні іноді взаємовиключні зовнішньополітичні орієнтації, неусвідомлення власної громадянської приналежності, криза мовної та релігійної самоідентифікації	Пробудження національної ідентичності, утвердження нових демократичних цінностей, перехід від патерналістських установок до громадянської активності
Помаранчева революція 2004 р.	Відсутність реальної демократії в умовах кланово-олігархічної моделі; маніпуляції з виборчим процесом і зростаюча недовіра до влади; невдоволення низьким рівнем життя та відсутністю ефективних реформ	Сприяла зростанню політичної свідомості громадян, формуванню активного громадянського суспільства та закріпленню демократичних прагнень, розвиток культури протесту
Революція Гідності 2013-2014 рр.	Авторитарні тенденції правління В. Януковича, узурпація влади; обмеження демократичних свобод, тиск на опозицію та ЗМІ; відмова від підписання Угоди про асоціацію з ЄС, що стало каталізатором протестів; високий рівень корупції, олігархічний контроль	Посилила боротьбу за європейські цінності, прискорила процеси децентралізації та формування нового типу політичних еліт, формування культури спротиву й солідарності, активізувалися волонтерські ініціативи, активне

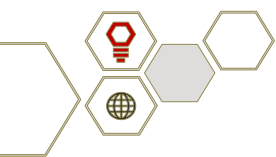
	над економікою; поглиблення соціальної нерівності та економічна нестабільність	використання соціальних мереж як інструменту мобілізації
Російсько-українська повномасштабна війна 2022 р.	Тривалий імперський тиск Росії на Україну, спроби позбавити її політичного та культурного суверенітету, анексія Криму та війна на Донбасі (2014–2021), які стали етапом поступової агресії; відмова України від проросійського політичного курсу, європейський та євроатлантичний курс України	Посилення громадянської ідентичності та патріотизму; зростання рівня довіри до органів влади, згуртованості населення, підйом культури солідарності, активізація громадянського суспільства; готовність до активної оборони держави, участь у волонтерському та добровольчому русі; відмова від радянських і проросійських наративів у культурі та політиці

Джерело: власна розробка автора

Таким чином, політичні кризи та революційні події є потужними факторами трансформації української політичної культури, які призводять до її оновлення та розвитку, хоча й супроводжуються значними ризиками для стабільності суспільства.

Висновки. Політичні кризи та революційні події відіграли визначальну роль у трансформації політичної культури українського суспільства. Вони не лише актуалізували кризові явища, пов'язані з недовірою до влади та нестабільністю інституцій, але й стали каталізатором зростання громадянської активності та демократичних прагнень.

Революційні події в Україні (1991, 2004, 2013–2014, 2022 рр.) сприяли формуванню нових ціннісних орієнтацій: підвищенню ролі громадянської солідарності, розвитку культури протесту, поширенню ідеалів свободи та

справедливості. Водночас кризи виявили й ризики політичної поляризації, посилення популізму та фрагментації суспільства.

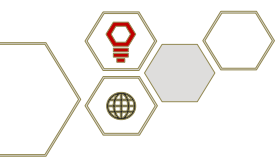
Загалом, досвід кризових і революційних подій засвідчує, що політична культура українського суспільства перебуває у процесі динамічної еволюції. Вона поступово зміщується від патерналістських установок до орієнтації на демократичну участь і відповідальність громадян. Подальший розвиток української політичної культури залежить від здатності суспільства інтегрувати уроки минулого та забезпечити стійкість демократичних інститутів у нових історичних умовах.

Для посилення демократичної політичної культури в умовах сучасних викликів доцільно: розвивати громадянську освіту й молодіжні програми для формування демократичних цінностей; підвищувати прозорість влади та залучати громадян до процесів ухвалення рішень; підтримувати волонтерські та громадські рухи як осередки солідарності й довіри; розвивати медіаграмотність і протидію дезінформації, особливо в умовах війни; формувати нову політичну еліту, орієнтовану на демократичні цінності, зменшуючи вплив олігархічних груп; використовувати європейський досвід у розвитку демократичних інститутів і політичної культури. Таким чином, подальший розвиток політичної культури українців залежить від здатності суспільства інтегрувати уроки кризового минулого, зберегти єдність і закріпити демократичні орієнтації навіть в умовах масштабних зовнішніх і внутрішніх викликів.

Подяка. Окрема вдячність моєму науковому керівнику, доктору політичних наук Остапенко Марині Анатоліївні.

Список використаних джерел

1. Агафонова Г., Карчевська О. Політичний перфоменс як інструмент формування політичної культури українського суспільства. *Вісник Прикарпатського університету. Політологія*. Вип. 14. 2020. С. 16-23. URL:

<https://journals.pnu.edu.ua/index.php/politics/article/view/5983/6262> (дата звернення 06.07.2025).

2. Воляннюк Т.А. Політична свідомість і культура як чинники формування образу сучасної української держави. *Право та державне управління*. №2. 2023. С. 353-358. URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/2_2023/51.pdf (дата звернення 06.07.2025).

3. Гордійчук О.О. Вплив війни з рф на політичну ментальність та політичну культуру українців. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія*. Вип. 40. 2024. С. 93-105. DOI: <https://doi.org/10.34079/2226-2830-2024-15-40-93-105>

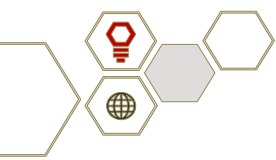
4. Гороховський Д., Михальський Ю., Клок В. Революція Гідності та її вплив на українську ідентичність. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 86, том 1, 2025. С. 30-36. URL: https://www.aphn-journal.in.ua/archive/86_2025/part_1/6.pdf (дата звернення 06.07.2025).

5. Добровольська Г.О. Вплив війни на політичну культуру українського суспільства. *Сучасні вектори відновлення та розвитку України на засадах сталості та безпеки*: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Україна, 21 листопада 2023 р.). Київ, 2023. С. 126-128. DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-09-01

6. Зеленько Г. Кризи політичного розвитку в Україні: причини та зміст. *Політичні дослідження / Political Studies*. 2021. №2. С. 33–61. URL: <http://pd.ipiend.gov.ua/article/view/246144> (дата звернення 06.07.2025).

7. Кривошеїн В.В. Вплив «Революції Гідності» на політичну та правову культуру українського суспільства. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*, 2016, № 2 (29). С. 37–58. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnuuaup_2016_2_5 (дата звернення 06.07.2025).

8. Кризи політичного розвитку в Україні: причини, зміст і способи нівелювання: монографія / авт. кол.: Г. І. Зеленько (керівник, наук. ред.), Р. В.

Балабан, С. Г. Брехаря, Л. Л. Кияниця, О. Ю. Кондратенко, Н. В. Кононенко, Т. М. Ляшенко. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2022. 352 с.

9. Морарь М.В. Місце й роль політичної освіти у формуванні політичної культури української молоді: теоретико-методологічний аспект. *Регіональні студії*. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика». Вип. 20. 2020. С. 98-102. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2020.20.16>

10. Оцінка громадянами ситуації в країні. Довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів. Разумков центр. Київ, 2023. 22 с. URL: [https://dif.org.ua/files/Books/2023/PDF/2_Press_release_2023_12_dovira%20\(2\)%D0%A6%D0%A0.pdf](https://dif.org.ua/files/Books/2023/PDF/2_Press_release_2023_12_dovira%20(2)%D0%A6%D0%A0.pdf) (дата звернення 06.07.2025).

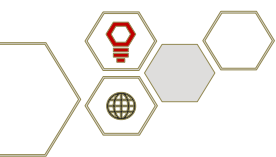
11. Політичні трансформації сучасного суспільства: колективна монографія / за наук. редакцією Т. Шаравари. Київ: Видавництво Ліра-К, 2021. 216 с.

12. Приходько С. М., Ільченко А. М., Помаз Ю.В. Ціннісні аспекти політичної культури українського суспільства. *Політикус: наук. журнал*. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика». 2022. № 2. С. 75–79. URL: http://politicus.od.ua/2_2022/13.pdf (дата звернення 06.07.2025).

13. Точицький М. Політична культура суспільства в умовах «гібридного» політичного режиму: структура та функції. *Науковий часопис УДУ імені Михайла Драгоманова. Серія 22. Політичні науки та методики викладання соціально-політичних дисциплін*. 2021. Вип. 22(29). С. 21–29.

14. Шайгородський Ю.Ж. Політична культура як чинник розвитку демократичного політичного режиму в Україні. *Зміни політичних режимів і перспективи зміцнення демократії в Україні*. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2021. С. 304-351.

15. Diverging Europe: The Political Consequences of the Crises in a Comparative Perspective, In: Hutter Swen, Kriesi Hanspeter (Ed.): European party

politics in times of crisis, ISBN 978-1-108-65278-0, Cambridge University Press, Cambridge, PP. 329-354. DOI: <https://doi.org/10.1017/9781108652780.015>

16. Goldstone J.A., Grinin L., Korotayev A. Introduction. Changing Yet Persistent: Revolutions and Revolutionary Events. *Handbook of Revolutions in the 21st Century. Societies and Political Orders in Transition*. Springer, Cham. 2022. PP. 1-34. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-86468-2_1